

ח'אולה אבו-בקר

חינוך לשוויון מגדרי ולאומי

אחת המטרות החשובות של החינוך היא עיצוב אדם שיתפקד באופן תופעיל בעתיד. בהיותי בת של מיעוט לאומי בתוך המדינה שלי ואישה בחברה הפטריארכאלית שלי, אלה הם שני הגורמים בעלי ההשפעה הר ביותר על הווי החיים שלי, והם משמשים אבני הדרך בחזוני על מערכת חינוכית בישראל. המטרה המרכזית שאני מציבה באמצעות תהליך החינוך לאוכלוסייה הפלסטינית בישראל היא עיצוב אדם שיפנים את ערכי השוויון הלאומי והמגדרי כשני עקרונות שווי-ערך ובלתי ניתנים להפרדה. דרישה חשובה במיוחד לחברה שלי, המאופיינת כחברה במעבר וכחברה שמדינה רואה בה מיעוט חשוב. החזון שלי הוא לשחבר חברה פלסטינית בתוך ישראל היכולה לשלב במישור המגדרי - באופן אקלקטי, יעיל ורגיש - את עקרונות השוויון המגדרי המאפיינים את המודרנה עם ערכים מסורתיים שאינם פוגים בזכויות אדם. ובמישור הלאומי לייצור חברה שתצליח לממש את עקרונות השוויוניות הלאומית שלה בדומה לשוויוניות הלאומית הציונית, מבלי לפגוע בחוקי המדינה (רבינוביץ ואבו בקר, 2002). חזון זה יוכל להתממש אם שמערכת החינוך תאמץ את שני העקרונות ותפעיל אותם בו-זמנית החל מהספר היסודיים בישראל, תוך כדי יישום דרכי הוראה וחשיבה ביקורתיות. המציאות העכשווית של הפלסטינים אזרחי ישראל איננה מאפשרת להפגין בין שני סוגי השוויון. נכון יהיה להעלות את שני סוגי הקיפוח כשני צדדים אותו המטבע בעת הדיון בשוויון פוליטי, חברתי, תרבותי, לאומי, אתני, מעון כלכלי, תעסוקתי, ביטחוני ודתני. ההפרדה בין שוויון לאומי לשוויון מגדרי מלאכותית. קיים דמיון רב בין הדרכים שהמדינה והחברה הפלסטינית בישראל מאמצות הפרדה כזאת כמדיניות, שהרי בעוד מוסדות שונים במזרח קוראים להפעלת שוויון מגדרי בחברה הפלסטינית כאחת הדרישות לזכויות האזרח ולצדק חברתי, הם עצמם "משדרים" שכל עוד המצב הביטחוני והפוליטי במזרח התיכון אינו יציב, טרם הוכשרה הקרקע לשוויון אזרחי של האוכלוס הפלסטינית בישראל. זו מצדה קוראת לשוויון אזרחי מיידי ולמדיניות של

חברתי כלפיה. אלא שבד בבד, אותה אוכלוסייה סבורה שכל עוד המצב הביטחוני והפוליטי אינו יציב, טרם הוכשרה הקרקע לשוויון מגדרי.

כאשר קבוצה מסוימת קובעת לקבוצה אחרת את הגבולות של הזכויות ושל השוויון והרווחה, מופעל מנגנון של שליטה ושל דיכוי. כך, מדינת ישראל מדכאת את הפלסטינים, ואילו הם מדכאים את הנשים. וכשקיים מצב של שימוש בררני בערכי דמוקרטיה, הדבר מצביע על אימוץ הדמוקרטיה כאסטרטגיה ולא כאידאולוגיה. ישראל טוענת שהאוכלוסייה הערבית איננה "בשלה" להבין ולאמץ את עקרונות הדמוקרטיה המודרנית, ולדוגמה ל"חוסר הבשלות" מביאה את ההתייחסות הפטריארכלית כלפי הנשים. בה בעת מאשימה החברה הפלסטינית את המדינה בכך שהיא מתמקדת בקריאה לשוויון מגדרי בעודה מתעלמת מהדרישות לשוויון לאומי, מקיימת "קולוניאליזם תרבותי" ומתערבת באורח גס בעניינים הפנימיים של תרבותה של האוכלוסייה הפלסטינית בישראל.

מאמר זה יציג את ההמלצות הבאות:

- א. לאמץ עקרונות של שוויון לאומי ואזרחי ושוויון מגדרי כעקרונות של אידאולוגיה דמוקרטית בסיסית;
 - ב. לא להתנות אימוץ והפעלה של סוג שוויון מוגדר באימוץ ובהפעלה של הסוג האחר של שוויון;
 - ג. להימנע מדירוג על פי חשיבות של שני ערכים אלו של השוויון;
 - ד. להשתמש במערכת החינוך לגישור פערם היסטוריים בין האוכלוסייה היהודית לאוכלוסייה הפלסטינית במדינה ולגישור פערם מגדריים בתוך החברה הפלסטינית בישראל.
- יהיה מי שישפוט את הקריאה לאימוץ סימולטני של שני סוגי השוויון כקיצונית ואף כפעולה של המרדה, מה גם שהדרישה היא לחנך לשני סוגי השוויון בתוך אגף החינוך לערבים¹ בישראל. כאשת חינוך ובריאות הנפש, אני מעוניינת לשרטט תמונה עתידנית דמיונית של חברה פלסטינית בתוך ישראל, החיה על פי עקרונות השוויון המגדרי והלאומי. בתסריט שאני מציעה, אגף החינוך לערבים בישראל פועל למען יישום התכנית.

1 אף על פי שההגדרה המדויקת של האוכלוסייה הערבית בישראל היא "פלסטינים אזרחי מדינת ישראל", משרד החינוך קבע שהמשרד המנהל את ענייני החינוך של האוכלוסייה הפלסטינית בישראל ייקרא "אגף החינוך לערבים".

מאפייניה של מערכת החינוך הערבית בישראל

למערכת החינוך הערבית בישראל ארבעה מאפיינים בולטים: ניהול פטריארכלי; פירמידה ניהולית שראשה אינו משקף את בסיסה; תכניות לימודים בעלות חלוקה מגדרית מסורתית שאיננה משקפת את המצב המשתנה בשטח; הכשרה אקדמית של מורים ערבים שאינה מכשירה אותם לעבודה עם האוכלוסייה הערבית.

ניהול פטריארכלי - ביישובים ערביים בולטת התופעה, שמנהלים מגייסים את החמולה, עסקנים פוליטיים, מנהיגי מפלגות, גורמים ביישוב, קבוצות מורים והורי תלמידים כדי לקדם נושאים אישיים. הם עושים זאת בין השאר כדי לפגוע במורים ביקורתיים או מתחרים. חלקם אף הואשמו בהפעלת הגישה הפטריארכלית בניסיון להטריד מינית מורות. הניהול איננו שקוף ואיננו מעודד משוב וביקורת מקצועית פנימית וחיצונית. למרות תהליך האקדמיזציה של מערכת החינוך הערבית, השיטה מבנה מחדש את עקרונות הדיכוי החברתי המושתת על עקרונות הפטריארכיה. השיטה מתאפשרת עקב אותה התרבות הפוליטית שהתפתחה בין המדינה לבין המיעוט הפלסטיני בתקופת הממשל הצבאי (שהסתיים בסוף שנות השישים). מדיניות זו ראתה בפלסטינים שבתוך ישראל אספסוף נחשל, מסורתי, נצלן ואופורטוניסטי, שאפשר "לקנות" אותו תמורת טובות הנאה. הניהול הפטריארכלי מביא בין השאר לכך שמנהיגות בתי הספר בישראל, במקום שתשמש מודל לשינוי חברתי, מבנה את הדגם המסורתי ומעניקה לו תפקידים בעלי השפעה חינוכית, חברתית, תרבותית, כלכלית ופוליטית.

פירמידה ניהולית שראשה אינו משקף את בסיסה - בעוד העיסוק בהוראה הוא נשי, הניהול הוא זכרי. כ-80% של המועסקים בהוראה, בעיקר בבתי הספר היסודיים, הן נשים, אך רק 7.5% מעמדות הניהול נמצאים בידיהן. מצב זה מתקבל כ"נורמלי" ואינו מעלה כל שאלות מקצועיות, פוליטיות, או חברתיות. הניהול הפטריארכלי של מערכת החינוך ושל המועצות המקומיות מסייע לשמר את התמונה. המדיניות הזאת משקפת עמדה מוטעית של המדינה. למעשה, באמצעות ההתעלמות הזאת משתתפת המדינה בתהליך של דיכוי מגדרי של ציבור הנשים הפועלות במערכת החינוך.

תכניות לימודים בעלות חלוקה מגדרית מסורתית שאיננה משקפת את המצב המשתנה בשטח - תכנית הלימודים מציגה בעיקר גברים כדמויות המנהלות את העולם הכלכלי, הפוליטי, הדתי והחברתי. החלוקה והתיוג המגדריים הבאים לידי ביטוי בתכנים של תכנית הלימודים אינם משקפים את ההתפתחות שחלו

בחברה הפלסטינית בתוך ישראל. היא גם נוגדת את ההנחיות של חוזרי מנכ"ל משרד החינוך בנושא השוויון המגדרי. משנות התשעים של המאה שעברה הועלתה ביקורת כלפי הנושא המגדרי, אולם זו הושתקה. התוצאה הברורה היא, שמערכת החינוך הערבית, על תכניה, מודל הניהול שלה וחלוקת הכוח בפועל בין שני המינים איננה בגדר סוכן של שינוי חברתי, בייחוד לא בנושא של שוויון לאומי או שוויון מגדרי.

הכשרה אקדמית של מורים ערבים שאינה מכשירה אותם לעבודה עם האוכלוסייה הערבית - תכנית הלימודים במכללות להכשרת עובדי הוראה אינה מכשירה את המורים הצעירים לעבודה עם אוכלוסיות עניות (כ-55% מהקטינים הפלסטינים נמצאים מתחת לקו העוני), ועם חברה מסורתית בשלבי שינוי. ההכשרה איננה מעניקה לבוגרים כלים להתמודדות עם הורים מסורתיים מאוד מכאן ועם ציבור של הורים מודרניים מאוד מכאן. היא גם איננה מכינה אותם להתמודד עם המציאות שבה ידע הכולל פרטים אישיים על בני אדם נאגר במאגרים אלקטרוניים של גופים רבי-עוצמה ומשמש בגסות את מטרותיהם.

מדיניות גלויה ומדיניות סמויה

בעולם החשוף להשפעות גלובליות מתרחשים בלי הרף שינויים ערכיים, פוליטיים וחברתיים. הדבר מעורר את השאלה: מדוע צעירים יהודים ופלסטינים תושבי ישראל, במהלך כל שנות קיום המדינה, לא אימצו עקרונות של שוויון לאומי ואזרחי ולא פיתחו יחסים של רוב ומיעוט שונים מאלו של הוריהם ושל הדורות הקודמים להם? שאלה דומה עולה בהקשר של ההתנהגות המגדרית של החברה הפלסטינית בישראל.

התשובה טמונה במדיניות לגבי שני הנושאים: אין מדיניות שחותרת לשוויון לאומי בין יהודים וערבים בישראל, ואין מדיניות שחותרת לשוויון מגדרי חד-משמעי בקרב האוכלוסייה הערבית במדינה. המדיניות המוצהרת של משרד החינוך בשני נושאים אלה איננה מיושמת בבתי הספר הערביים ואיננה מתבטאת לא בתכניות הלימודים ולא בספרים המיועדים לשימוש במקצועות הנלמדים או בקשר שבין בתי הספר ומשרד החינוך. המצב בשני הנושאים מנוהל על פי מדיניות הדואגת לקיום חיי היום-יום בשטח ותו לא. התנהלות השטח משפיעה על תהליך הסוציאליזציה של התלמידים הפלסטינים בישראל, מדור לדור.

מערכת החינוך פועלת על פי תכנית פוליטית ובה שני חלקים: (א) תכנית גלויה המתבטאת בחוזרי מנכ"ל; (ב) תכנית סמויה, המתבטאת בפעילויות בשטח

בעזרת הפוליטיקה של ניהול חיי היום-יום בבתי הספר. המדיניות המוצהרת של משרד החינוך בנושא הקשר בין המדינה ובין אזרחיה הפלסטינים התבטאה באופן בהיר וכללי בחוזרי מנכ"ל (לדוגמה, חוזר מנכ"ל תשס"ג[ד] 4-9.4). המדיניות הסמויה מיושמת על ידי ההתייחסות של רשויות המדינה לכל פעילות בעלת אופי פוליטי בבתי הספר הערביים. מדיניות המשרד בנושא שוויון מגדרי הוכרזה בחוזר מנכ"ל (תשס"ז 3/1-9.2).

המדיניות הסמויה מתבטאת באופי של ניהול בתי הספר הערבים. לדוגמה, המערכת היא פטריארכאלית מאוד: הניהול איננו עומד במבחן השקיפות וקיימת ריכוזיות רבה ללא האצלה נכונה של סמכויות. מגמה זו פוגעת בחינוך לשוויון המגדרי במערכת החינוך לערבים וכתוצאה מזה, גם בחברה הערבית. חוזר המנכ"ל הנ"ל קורא לאימוץ וליישום החינוך לשוויון בכל בית הספר תוך כדי נקיטת אמצעים מערכתיים וגם פרטיקולריים, כגון שימוש בכלים רגילים תרבותית בעת החדרת שינוי לשטח. ברם מדיניות זו איננה מיושמת במערכת החינוך לערבים.

מבחינת התכנים, ספרי הלימוד המשמשים את התלמידים בכל המקצועות אינם משקפים את המבנה הנוכחי של החברה הפלסטינית ואינם פותחים אפיק לחברה עתידנית. התכנים בספרים ובמקראות מבנים מחדש תפקידים ומקצועות מסורתיים, שחלקם כבר נעלמו מהחברה הפלסטינית בישראל. אין ויכוח לגבי חשיבות ההיכרות עם המסורת כאחד מהיבטי התרבות, אולם לא בכך מדובר חסרה תכנית שתלמד ותנחיל את המסורת הפלסטינית באופן המעורר כבוד ואהדה אצל התלמיד הפלסטיני. כאשר לומדים על החקלאות המסורתית שנכחדה בינתיים - ולא לומדים על חקלאות מתועשת או על הייטק, הטומני עתיד מבטיח יותר לפלסטינים, אין פלא שהתלמידים אינם מתלהבים. במילי אחרות, אגף החינוך לערבים אינו פועל כסוכן מודרנה, אלא מפעיל את השפעתו כדי להבנות מחדש ולהחיות את הפן המקבע של המסורתיות, מלמד אותם ומשמר אותה. על כן, המדיניות הסמויה היא שימוש בבתי הספר הערבי לשם שמירה על האוכלוסייה הפלסטינית כאוכלוסייה נחשלת, ענייה, המפגו אחר הקידמה של המאה ה-21 ובלתי מוכשרת להשתתף בניהול ענייני מדי מודרנית שפניה כמיעוט בעל יכולות שוות. מדיניות זו משרתת ומשמרת ז היעדר השוויון הלאומי (אבו בקר, 1995).

עדויות רבות מן השטח מצביעות על כך שהחברה הפלסטינית בישראל ט הפנימה את חשיבות החינוך בחייהן של נשים ואת עקרונות השוויון בין המיני

תכניות חינוך לשוויון מגדרי בחברה הפלסטינית בתוך ישראל הוצעו ובוצעו במהלך שלושים השנים האחרונות על ידי החברה האזרחית, בעיקר על ידי ארגוני נשים. אלה שיתפו פעולה עם ארגונים פמיניסטיים מחו"ל או עם ארגונים פמיניסטיים יהודיים בישראל, ולכן החברה הפלסטינית השמרנית תוקפת את עצם רעיון החינוך לשוויון מגדרי (אבו בקר, 2007). יש בקרב החברה הפלסטינית הטוענים, שתהליך השינוי במהות היחסים המגדריים הוא קולוניאליסטי במהותו ונועד לכפות ערכים מערביים על החברה הערבית והמוסלמית במזרח התיכון. בשטח, קל מאוד לתקוף ארגונים המנוהלים על ידי נשים ופועלים למען רווחתן של נשים. מה מאפשר לציבור של גברים - שרובם אינם משכילים - לתקוף נשים משכילות, מנהיגות, יוזמות, חלוצות, נשות מקצוע שרובן מעניקות שירותי רווחה וחינוך לקהילות בחברה הערבית? כשגברים אלה תוקפים נשות מקצוע על תפקידן המקצועי, הם עושים זאת כגברים המנהלים שיח עם נשים, לא כמי שמנהלים שיח עם נשות פרופסיה. למרות התמקצעותן של נשים ערביות, הדומיננטיות של המסורת ושל המנהגים עדיין מאפשרת לגברים להפעיל את סמכותם המגדרית על הסמכות המקצועית של נשים בעלות מקצוע.

המיעוט מחקה את המדכא

החברה הפלסטינית בישראל חיה בתוך שני מצבים המתנהלים באופן סימולטני: לחימה על עקרונות בד בבד עם ניהול חיי יום-יום המנוגדים לאותם העקרונות. המצב הראשון הוא חייהם מול המדינה. החברה הפלסטינית נלחמת על ערכי שוויון ודמוקרטיה מול מדינת ישראל, מתוך חיי יום-יום שאינם שוויוניים ואינם דמוקרטיים. המצב השני הוא מול הנשים: בעוד החברה הפלסטינית מצהירה על אימוץ של עקרונות מודרנה, שוויון ודמוקרטיה, היא מאלצת את הנשים לחיות את חיי היום-יום בתוך חברה פטריארכלית ולא שוויונית.

לא רק מערכת החינוך הממלכתית היהודית איננה משקפת את חיי החברה הפלסטינית החיה בישראל בהתאם לנרטיב של חברה זו; גם מערכת החינוך הערבית בישראל איננה משקפת את הנשים הפלסטיניות בהתאם לנרטיב שלהן לנקודות המבט שלהן.

בתכניות הלימודים במערכת החינוך הממלכתית אין טקסטים שכתבו פלסטינים המלמדים על עצמם. אין עדות על מאבקים בין יהודים ופלסטיניים לפני 1948 מנקודת מבט פלסטינית. אין כל טקסט על נושא הנכבה מנקודת

מבט פלסטיני. אין תיאור של הכלכלה הפלסטינית מתוך נקודת מבט של פועל פלסטיני. אין תיאור של מנהגים ערביים מנקודת המבט של בני התרבות הזאת. תכנית הלימוד בחברה הפלסטינית בישראל מבטאת את המבנה הפטריארכלי של החברה. התכנים אינם משקפים את שליש הנשים העובדות והתומכות בכלכלת המשפחה הערבית. הם אינם משקפים את כפל התפקידים של נשים עובדות פלסטיניות וגם לא את כפל הקיפוח שלהן כנשים פלסטיניות הן מצד התרבות הערבית הן מצד החברה הישראלית.

קיפוח ניכר גם בכל הנוגע לניהול המדינה. המדינה מנוהלת על ידי תושביה היהודים. אחוז זניח של פלסטיניים מאיישים משרות ממשלתיות. הטיעון נגד שילובם של פלסטינים במשרות בכירות במדינה הוא הטיעון הביטחוני. טיעון זה "יעיל וזול" ופותר את המדינה מחובת הבדיקה העצמית בנושא גזענותה. טיעון זה דוחק את המועמד בעל השאיפות ובעל הכישורים להוכיח את חפותו מול ה"אשמה". פלסטינים רבים מוותרים על הזדמנויות ומפנים את האנרגיות והיכולות שלהם לאפיקים אחרים. כך גם נשים פלסטיניות מוותרות על תעסוקות ב"אחוזות זכריות", כדי לא לעמוד במבחנים הגזעניים של גברים. עם זאת, אין זה פלא שחברה בקונפליקט מכניסה את חברה לקונפליקטים אישיים קשים כאלה.

חזון החינוך העתידי

על רקע המצב שתואר בקצרה לעיל, החזון שלי הוא לבנות מערכת חינוך ערבי בישראל שתעזור לתלמידה להתפתח כאזרחים בעלי כבוד וערך עצמי. המערכת תכריז על עצמה כסוכנת שינוי חברתי וכמנהיגה של הקהילות שהיא פועלת בהן. היא תכשיר מורים אינטלקטואלים, כריזמטים, בעלי גישה חיובית לציבור התלמידים, שיתמחו בהעצמה של קטינים, עניים ומדוכאים השייכים למיעוט. מורים יוכשרו להדריך הורים בכל נושא לימודי וחינוכי הקשור לעולמם של ילדיהם. מערכת החינוך תפתח את בתי הספר לשיתוף פעולה עם הקהילות בסביבתם בנושאי חינוך, הוראה, בריאות הנפש ותרבות.

בנושא מקצועות ההוראה ורמת ההוראה תציב המערכת אל מול עיניה בנייה של חברה ערבית עתידנית שתשתלב עם הקידמה הטכנולוגית העולמית, ובו בזמן תבחר ערכים ראויים מתוך המסורת. היא תכשיר צוותים ותלמידים במסגרת פרויקטים חינוכיים מגוונים עם עמיתים יהודים מישראל ועם תלמידים ממדינות העולם. היא תכוון את כל תלמידיה להיות אנשים יוצרים בכל תחום ההולם את כישוריהם ואת כישרונותיהם ללא הגבלה של מגדר, מעמד, מקום מגורים, לאום

וכל מחסום מלאכותי אחר. מורים שחסרים את היכולת להתקדם עם ההתפתחות של מקורות המידע בעולם ומורים הנכשלים בהתוודעות לגזענות הגלויה או הסמויה שבתודעתם לא יורשו להמשיך לעסוק בהוראה או בניהול. הניהול יהיו שקוף ופתוח לביקורת ולמשוב מובנה של הצוות הפנימי של בית הספר, נוסף על פיקוח. המערכת תנוהל בידי צוותים שישקפו את עקרונות הדמוקרטיה והשוויון ההומניים, הלאומיים והמגדריים. המערכת תקדם מורות, תלמידות וקבוצות נחשלות שנשארו מאחור במהלך יותר משישה עשורים מאז קום המדינה כתוצאה של מדיניות שקיבעה חוסר שוויון לאומי ו/או מגדרי. היבטים יישומיים של החזון:

- א. המדינה תשקיע בשינוי חברתי, מעמדי, כלכלי ומגדרי באמצעות מערכת החינוך בחברה הערבית. בכל היישובים הערבים ייבנו בתי ספר אסתטיים וידידותיים לילדים.
- ב. תכנית הלימודים תפתח את הכישורים המוזיקליים והיצירתיים של כל התלמידים.
- ג. כל התלמידים יעברו אבחון דיסקטי בהתחלת כיתה א'. כל הזקוקים לסיוע בהוראה יקבלו אותו מיד מדי מורים מומחים.
- ד. מערכת החינוך תדאג לסיפוק צורכיהם הפיזיים השוטפים של ילדים נזקקים. מדיניות זו לא תושפע משינויים פוליטיים או כלכליים ולא תהיה קשורה להחלטות מפלגתיות מקומיות או ארציות.
- ה. תלמידים ערבים ילמדו שלוש שפות - ערבית, עברית ואנגלית - בעזרת מורים דוברי השפה כשפת אם ומומחים להוראתה. בצד לימוד השפות ילמדו התלמידים על התרבות ועל המנהגים של דוברי אותה שפה. הם יצפו בסרטים, יקראו ספרות, וחלקם יחליפו ביקורים עם תלמידים דוברי השפות שהם לומדים. תלמידים ערבים ויהודים, או ערבים ודוברי אנגלית ילמדו אלה את אלה את שפת האם שלהם. הם יתכתבו ויתרגלו מבטא, שפה דבורה ושפה מקצועית באמצעות האינטרנט.
- ו. כל בית ספר יעודד את תלמידיו ללמוד מקצוע מסוים יחד עם תלמידים בבית ספר אחר בעולם. למשל תלמידי כיתה ה' בעיר סכנין ילמדו כלכלה עם תלמידים בכיתה ה' בעיר סיאול שבקוריאה. תלמידים בכיתה ח' בעכו ילמדו ספרות אנגלית עם תלמידים בכיתה ח' בטנזניה, ותלמידים מבלגיה ילמדו אזרחות עם תלמידים יהודים בבאר שבע. מדובר בלמידה חיה באמצעות האינטרנט. צוותי כיתות המשתתפות יחליטו לגבי שפת ההוראה המשותפת.

- ז. מורים יעודדו הוראה חקרנית, ביקורתית ורבת מקורות מידע, כולל יצירת קשרים עם תלמידים בני גילם בכל העולם. הם גם יעודדו את תלמידיהם ללמוד להציג מידע על סביבתם לאחרים.
- ח. תלמידים ערבים ילמדו על אירועים כלכליים, פוליטיים ותרבותיים בעולם. הם יקבלו כלים שיעזרו להם לעקוב אחר תהליך הגלובליזציה ולתפקד בו כאנשי מקצוע בעתיד.
- ט. בחופשת הקיץ, במשך שלושה שבועות מדי שנה, תלמידי תיכון ילמדו קורסים אקדמיים שייבנו במיוחד בעבורם על ידי מכללות ואוניברסיטאות. הם יורשו לבחור את המוסד האקדמי, את השפה ואת המקצועות שילמדו.
- י. בוגרי בתי הספר התיכוניים הפלסטיניים לא יתחילו את לימודיהם האקדמיים לפני גיל 20. עד הגיעם לגיל הזה הם יעבדו, יתנדבו, או ילמדו קורסים שירחיבו את השכלתם הכללית. בד בבד, במשך השנתיים האלה יהיו הבוגרים מעורבים בקהילותיהם בפרויקטים חברתיים. מי שיתקבל ללמוד מיד לאחר בית הספר התיכון יתחייב לצאת במהלך לימודיו, ולפני קבלת התואר, לשנת התנדבות בקהילה (מקומית, בארץ או בחו"ל) טרם סיום התואר.
- יא. כל ספרי הלימוד המשמשים את מערכות החינוך בישראל יעברו בדיקה של תכנים גזעניים או בעלי הטיה מגדרית - גלויים או סמויים - כדי שינפּו מהם טרם אישורם ללמידה.
- יב. הטקסטים שבתכניות הלימודים בכל המקצועות יציגו את האזרח הערבי כדמות חיובית, הומנית, תורמת, מכובדת, דמות שאפשר ללמוד ממנה ולהזהות אתה. הדמויות יכללו נשים וגברים מודרניים, מסורתיים, כפריים, עירוניים משלוש הדתות, האסלאמית, הנוצרית והדרוזית.
- יג. תכניות הלימודים בכל המקצועות במערכת החינוך לערבים יחנכו לשוויון מגדרי, ודמויותיהן ותפקידיהן של נשים בתכניות אלה ישקפו את האידאולוגיה הזאת. נשים וגברים יוצגו באופן שווה, העיסוקים שלהם יוצגו כפתוחים לשני המינים, ואפשרויות הקידום בהם לא יהיו תלויות במינו של האדם. שני המינים יוצגו כשווים בעיסוק המקצועי, בפעילות החברתית ובמחויבויות המשפחתיות.
- יד. ועדות של אנשי מקצוע פלסטיניים מומחים בישראל יקבעו את תכניות הלימוד במערכת החינוך הערבית. תכניות הלימודים בכל המקצועות יחנכו לשוויון לאומי ואזרחי בין היהודים והפלסטינים תושבי המדינה.

זו. כל המשרות והוועדות במערכת, על כל ההתמחויות וכל שלבי המדרג, יכללו אחוז מסוים של נשים מומחיות באותו תחום בהתאם לאחוז הנשים במערכת החינוך. הוא הדין ביחס לחברות בוועדות, בתפקידי מפקחות, מנהלות של המחוזות וכדומה.

זיבטים אלה של חזוני מעלים שאלות רבות, ובהן: למה חינוך לשוויון לאומי? תשובתי: חינוך לשוויון לאומי הריהו יישום של חינוך לדמוקרטיה. חינוך שבו אנשים לומדים שהם שווי ערך בהיותם בני אדם ואזרחים במדינה. חינוך לשוויון לאומי ילמד גם על השוויון בין אומות, בין מדינות, בין חברות ובין תרבויות. עקרונות החינוך לשוויון לאומי ילמדו את הפרט להיות מודע לכל התנהגות גזענית סמויה שלו, בוודאי זו הגלויה, במצבי חיים מגוונים. נוסף על כך, תכנית החינוך תדון באורח מעמיק בסוגיית האחריות של הפרט, כל עוד הוא מדכא אדם אחר. הנחלה של שוויון לאומי ושוויון מגדרי דורשת תהליכי חינוך וסוציאליזציה, כדי לדון בעקרונות ובערכים של השוויון, ללמוד אותם, להפנים אותם, להפעיל ולהשריש אותם כדי להנחיל אותם.

ושאלה נוספת: האם חינוך לשוויון לאומי אינו בגדר סכנה למדינת ישראל? תשובתי: הביטחון של מדינת ישראל טמון בכוחה הצבאי המיועד להגן על גבולותיה מבחוץ ועל הכוח המודיעיני האמור לשמור את ביטחונה מבפנים. חינוך לשוויון לאומי בין אזרחי המדינה ייצר דורות של אזרחים גאים, חפים מרגשי מרירות; האנרגיה שלהם תתועל לבניה עצמית, ובתהליך הזה הם יבנו ויפתחו את קהילותיהם, ובכך ישתתפו בבניית המדינה. הם לא יהיו נתונים בתחושות של קיפוח ושל אפליה. הם יוולדו אל תוך מדינה שתעניק להם תחושה של "מדינת אם - מדינת מולדת", ותזמן להם אפשרויות לפיתוח תחושה של שייכות ואחריות. בתנאי הביטחון של המדינה, התרחיש המוצע הזה ישפר את המצב של "ביטחון הפנים". במישור הכלכלי, ובעיקר ברמת המאקרו, יואץ במידה ניכרת פיתוח ההון האנושי ותתחזק תחושת הרווחה והערך העצמי.

ועוד שאלה: האם אפשר להוציא את החזון מן הכוח אל הפועל? האם ניתן לממש את ההצעות? האם ניתן לשנות מציאות של חוסר שוויון לאומי ומגדרי? תשובתי: כן. שילוב של אמונה בחזון, חקיקה מתאימה, הכשרה ראויה של צוותים וכן עיצוב של ספרי לימוד בעלי תכנים ראויים, תקציבים מתאימים, ביצוע זהיר, פיקוח וליווי מקצועי תומך לתהליך השינוי - כל אלה יכולים להבטיח את מימושו של החזון.

בנושא השוויון הלאומי אפשר ללמוד מהניסיון של דרום אפריקה, שעמלו בעזרת מגוון כלים על שינוי דמותה של האוכלוסייה השחורה. התהליך עודנ קשה שם, בגלל ההתנגדות של חלק מהאוכלוסייה הלבנה מצד אחד והנחשלו הרבה של האוכלוסייה השחורה מן הצד השני.

בנושא המגדרי אפשר ללמוד מהניסיון הטרי של רואנדה. בעקבות מלחמו האזרחים בסוף שנת 1994 נחקקו בה חוקים שגרמו לשינויים במישור הלאומ ובמבנה חלוקת הכוח המגדרי במדינה. בעשור האחרון הפכה רואנדה למדינה הראשונה בעולם שרוב החברים בפרלמנט בה (56%) הם נשים - שיעור המשקן את שיעורן באוכלוסייה (55%). שליש מכלל השרים, השופטים בבית המשפט העליון, המועצות המקומיות וכלל המשרות הבכירות הן נשים. עד החקיקן האחרונה, רואנדה היתה מדינה פטריארכלית, שבטית, גזענית ומושחתה החקיקה ומערכת החינוך עזרו לה לעבור תהליך של דמוקרטיזציה מפוקחו דוגמאות מהמדינות הסקנדינביות מוכיחות שחקיקה ראויה, הבאה לשק אידאולוגיה של דמוקרטיה אמיתית ושל זכויות אזרח וצדק חברתי, מצליחו לשנות דיכוי מגדרי, לאומי, מעמדי, חברתי ומסורתי.

מקורות

אבו בקר, ח' (1995). בית הספר הערבי, חלוץ שוויון הוא לא. בתוך נ' סגן ו קצוביץ (עורכות), *מצא מן את מינו* (עמ' 129-132). ירושלים: משרד החינוך אבו בקר, ח' (2007). ריבוי משמעויות של פמיניזם כדוגמה לחינוך לרו תרבותיות. בתוך פ' פרי (עורכת), *חינוך בחברה רבת-תרבויות* (עמ' 187-209 ירושלים: כרמל.

רבינוביץ, ד' ואבו בקר, ח' (2002). *הדור הזקוף*. ירושלים: כתר.

חינוך - מהות ורוח

עורכים:

ישעיהו תדמור

עמיר פריימן

المكتبة العامة (مكتبة العامة) مكتبة العامة
المكتبة العامة
ספריה

תוכן העניינים

הקדמה 9

חיפוש

אדמיאל קוסמן	
נפש החינוך	17
קיבוץ נאות סמדר	
מהי למידה?	23
אילן גור-זאב	
הפילוסופיה של החינוך והזימון ל"שיבה הביתה" אל האין	29
זהר מליניאק	
חינוך מתוך התכוונות אל המרחב הריק	41
אגי משעול	
אוזים	51
עמיר פריימן	
מסע החיים	54

התרחשות

אליעזר שור	
המרחב המקודש של החינוך	63
יוסף אבינון	
חינוך לחיים בעלי משמעות	69
מוקי צור	
לידה המתרחשת תמיד	81
יהודה בר-שלום	
הזדמנות לגעת בנשגב	88
דב זינגר	
שלהבת עולה מאליה - על שותפות התלמידים בתהליכים	
הבית-ספריים	94

סגור / אכא, בית ספר ברמת/א

	נעמי סרוקה
101	לב החינוך - אהבה: תפיסת עולמי לאור ניסיוני כמחנכת וכמורה
	דני לסרי
105	החינוך כדיאלוג
	תומר פרסיקו
112	חינוך בין חומר לרוח, בין חוק לצחוק

עצמיות

	עדנה אולמן-מרגלית
123	משמעות החיים וחיים משמעותיים
	זהבית גרוס
133	מהות החינוך - יצירת זיקה בין האדם לאלוהיו
	רחאב עבד אלחלים
141	נקודת האור - להצית את הניצוץ שבאדם
	שלמה בק
148	ואף על פי כן, חינוך אחר
	מארי קופטי
158	חינוך לאהבת האדם
	ציפי מרחיים
166	מרחב למידה פעיל
	נפתלי רוטנברג
	תרבות יוצרת תרבות -
169	דמוקרטיזציה של הידע וחופש הפרשנות

ערכים

	ניר מיכאלי
185	חינוך לאוטופיה - אידאולוגיה חינוכית של תיקון חברתי
	נמרוד אלוני
196	מוטיבציה, אוריינטציה ומשמעות המשמעות בחינוך ובהוראה
	רון מרגולין
	ההבחנה בין המצוי לראוי ועתיד החינוך ההומניסטי
207	בבתי הספר התיכוניים

	עדנה ענבר
222	על מקומה של הרוח במרחב החינוכי
	חנן אלכסנדר
232	אידאולוגיה ואתיקה בחינוך
	ח'אולה אבו-בקר
240	חינוך לשוויון מגדרי ולאומי
	אריה ברנע
251	מהותו של חינוך לערכים
	שלמה טיקוצ'נסקי
259	רנסנס חינוכי ברוח "תנועת המוסר" היהודית

רוחניות

	עפרה מייזלס
	ומה מעבר למימוש העצמי? על יישומן של תפיסות
269	על-אישיות בחינוך
	תמר לוין
281	"האדם השלם" - היפוך של מערכות
	ישעיהו תדמור
291	קיומיות, רוחניות ומהותיות בחינוך
	טליה בירקאן
298	מסע חינוכי בעולם של מלאכים
	גלעד גולדשמידט
303	על מהות האדם ומהות החינוך

תצפית

	נירית רייכל
311	להיות מחנך ב(ארץ) ישראל
	שבתאי מג'ר
322	חינוך הוא דבר שאין לו שיעור
	יורם הרפז
331	מהות החינוך - מחשבות בעקבות הזמנת העורכים
340	על הכותבים
350	תקציר באנגלית